

GERMİYÂN ŞİİRİNDE MÜZİK VE TERAPİ*

Musical Therapy in Germiyan Poetry

DOI NO: 10.5578/amrj.27806

Kadir GÜLER¹

Özet

Müzikle terapi, binlerce yıldır Türk dünyasında kullanılan tedavi yöntemlerinden biridir. İslâmiyetten önce Türk dünyasında tıp kam, bahşı/baksı, ozan ve şamanlar eliyle yürütülüyordu. Kötü ruhları müzik, dans ve transla kovan bu kişiler ilk psikologlardır. Türk müziğinin en eski makamları bu bahşı-ozanların kopuz eşliğinde söyledikleri dinî nağmelerden oluşmuştur. İslâmiyetten sonra hikmet ehli Otacı ve Atasagunlar, müzikten faydalanarak mâl-i hulyâ ve diğer sayrılıkları tedavi etmişlerdir.

Germiyân Beyliği döneminde Kütahya medreselerinde ve şifâhânelerinde yetişen hekim şairler gam, tasa, kaygı, kara sevda/kara safra, depresyon, hayâl-i hâm, vehim, kuruntu, kuruntu melekesi, insanın kafasında tasarlayıp canlandırdığı yeti ve vesvese diye adlandırılan sayrılıklara çare üretmiş, tedavi için müzik ve terapiden faydalanmışlardır.

Germiyân'ın ve Osmanlı'nın ilk tıp kitaplarından biri Hekim Ahmedî'nin Tervihü'l-Ervâh'ıdır. Ahmed-i Dâ'î'nin Tıbb-ı Nebevî Tercümesi bu coğrafyada kaleme alınan ikinci tıp kitabıdır. Her iki eserde de yiyecek ve içeceklerin özellikleri, otların fayda ve zararları, gam ve kedere karşı önerilen tedaviler anlatılır.

Germiyân sarayı hekimlerinden Şair Şeyhî, Hekim Sinân adıyla şöhret bulmuş, attariyesi/eczanesi olan mütehassıs bir tabiptir. Osmanlı'nın ilk Reisü'l-Etibbâsı/Baştabibidir. Hekim Sinân, Çelebî Mehmet'in tasa ve gamdan kaynaklanan asabiyet/melankoli hastalığını tedavi etmiştir.

Şeyhî'nin Kenzü'l Menâfi' adlı eseri Germiyân'ın tarihine yaptığı katkılar açısından önemli üçüncü tıp kitabıdır.

Sempozyuma sunacağımız bu bildiride Germiyânlı hekim sanatçıların gam, tasa, vesvese, depresyon gibi hastalıklarda tedavi için önerdikleri telkin,

¹ Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi.

*Bu makale; 28-30.06.2016 tarihleri arasında Kütahya'da düzenlenen "VII. Hisarlı Ahmet Sempozyumu"nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

su sesi, müzikle sağaltım unsurları karşılaştırılacak, Germiyân'ın ve Kütahya'nın tıp tarihine katkısı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Germiyân, Kütahya, Ahmedî, Ahmed-i Dâ'î, Şeyhî, Müzik, Terapi.*

Abstract

Musical therapy is one of the medical treatment methods within Turkish world for thousands of years. Before adopting Islam, any medicinal act was conducted by Shamans (Tr: Kam, Bahşı/Baksı, Şaman) and bards. These people warded off bad spirits through dance and trance were also the first psychologists. The oldest Turkish musical modes were formed of the religious melodies sang by these shaman-bards accompanied by a traditional lute, kopuz. After the adoption of Islam, the wise named Otacı and Atasagun, cured bad-reveries and other illnesses through utilizing music.

During the Germiyân rule, the doctor-poets educated in the madrasahs and hospitals have cured sorrow, worry, anxiety, melancholy, infatuation, depression, misgiving, delusion and apprehensiveness, by accommodating musical therapy. One of the first Medicine books of Germiyân and Ottoman rules was the Tervihü'l-Ervâh of Ahmedî. The translation of Tıbb-ı Nebevî by Ahmed-i Dâ'î was the second medicine book of this geography. Both works feature detailed descriptions of the properties of food and drinks, the benefits and harms of various herbs, and cures for worry and sorrow.

One of the doctors of the Germiyân palace, the poet Şeyhî, has achieved fame with the pseudonym of Hekim Sinân, also managed a pharmacy. He was the first chief-doctor (Tr: Reisü'l-Etibbâsı). Hekim Sinân, has cured the nervousity/melancholy illness of Çelebî Mehmet.

Due to its contributions to Germiyân history, the third important book was Kenzü'l Menâfi' by Şeyhî.

In this presentation, the treatment methods implementing inculcation, water noise, and music for curing sorrow, worry, apprehensiveness and depression will be compared, and the contribution of Germiyân and Kütahya to the history of medicine will be discussed.

Key Words: *Germiyân, Kütahya, Ahmedî, Ahmed-i Dâ'î, Şeyhî, Music, Theraphy.*

Müzik ve Terapi

Müzikle terapinin ilk kaynaklarından biri İbrani kaynaklarıdır. Hz. Davud'un mezamirlerini musiki eşliğinde söylemesi terapinin müzikle ilk uygulamalarından biri olarak kabul edilebilir.

Mitolojideki müzik uygulamaları ve lir eşliğinde söylenen şarkılar da terapinin ilk örneklerinden sayılır. Eski Roma ve Yunan Medeniyetlerinde hekimlikle musiki yan yanaydı. Hekimler ya müzisyendir ya da şiir ve ritimle ilgilenmişlerdir. Mısırdaki hastalara ameliyattan önce müzik dinletildiği bilinmektedir (Giray, 2008: 18).

Sanat, tedavi unsuru olarak öncelikle psikoterapide kullanılmıştır. Sanat ve müzikle terapinin en önemli kaynaklarından biri Asya ve Çin coğrafyasıdır. Konfüçyüs'ün uygulamalarında müzik tedavi amaçlı kullanılmıştır. Türkistan coğrafyasında ruhsal bozuklukları şaman, kam ve baksı müzik yoluyla tedavi etmiştir. Baksı ve Kam'ın kopuz ve davul eşliğinde söylediği alkışlar sonraki dönemlerde dini ilahilere öncülük etmiştir. Savaşa çıkarken, sürekliliğe avına çıkarken, sihir ve büyü, dini törenlerde kullanılan müzik unsurları sadece hastalıklarda bir terapi uygulanmadığını göstermektedir (Karahan, 2006: 10).

Türkistan coğrafyasında yer alan bazı mağaralarda raks eden figürlere rastlanmaktadır. Kamların davul benzeri aletlerle hayvan seslerini taklit ederek yaptıkları ayinler kötü ruhları uzaklaştırma anlamında psikolojik tedavinin ilk biçimleri olarak kabul edilmektedir. Bu coğrafyada yapılan kazılarda çeng, kopuz, düdük vb. aletlerin izlerine rastlanması şamanlarla müzik ve terapi ilgisini ortaya koymaktadır.

Müzikle terapinin batılı ilk uygulamaları 17. asırda başlamıştır. İngiltere ve Fransa'da hastanelerde müzik salonları yer almaya başlamıştır. Ortaçağ Avrupası'nda bazı hastalar engizisyonda ağır cezalara çarptırılırken İslam coğrafyası müzikle tedavi metodu uyguluyordu (Ak, 2006: 51-60).

İslam coğrafyasında dokuzuncu asırdan itibaren musikiyle tedavi süreci başlamıştır. İslam düşünürleri hem aklî (Tıp ve Matematik) hem de nakli (Kelam, Hadis ve Ahlak/Tasavvuf) ilimlerle ilgilenmiş ve medreseler her iki eğitimi birlikte vermişlerdir. İlk İslam düşünürlerinden Razî (Ö.932/EI-Hâvî), Farabî (Ö. 950 / Musiki Kitabı) ve İbni Sina (Ö.1037/EI-Kanun ve Şifâ) müzikle tedaviyle de ilgilenmiş

ve onların eserlerinde ortaya koydukları müzikle tedavi Osmanlı şifahanelerinde uygulanmıştır.

İlk Müslüman Türk devletlerinden biri olan Tolunoğulları 9. asrın sonlarında Şam ve Mısır civarında ilk Bimâristânî açarak müzikle tedavi uygulamaları yapmıştır. Selçuklu hekimleri sevda/ruhsal hastalarına musiki dinletirler ve nabız yoluyla müzik tedavisi uygulardı.

Selçuklular ve Selçuklu atabekleri 12. asırdan itibaren özellikle Şam ve Bağdat civarında açtıkları Şifahane ve Bimarhanelerde hastaları musikiyle tedavi eden bölümlere yer vermişlerdir. Anadolu'daki ilk müzikle tedavi eden hastane 13.asrın başında (1206) açılan Kayseri Gevher Nesibe Hastanesi'dir.

Gıyasettin Keyhüsrev'in kız kardeşi için yapılan bu Maristan içerisinde 18 odalı Bimarhanede ruh hastaları için müzikle tedavi uygulanmıştır. Divriği Darü's-şifası (1228) ve Amasya Darü's-şifası (1308) akıl hastalarının müzik ve su sesiyle iyileştirildiği ilk hastanedir.

Osmanlı döneminde Fatih'in Darü's-Şifası/1470, II. Bâyezîd'in Edirne Darü's-şifâ/Bimâristanı/1488 ve Kanuni'nin Süleymaniye Dârü's-şifası/1557 hastaların müzikle tedavi edildiği hastaneler olarak dikkat çekmektedir (Or, 2002: 460).

Osmanlı coğrafyasında dini amaçlı musiki eşliğinde haftada bir düzenlenen Tekke ritüelleri fark ettirmeden gönüllü psikolojik, ruhsal ve sosyal tedavi metodu olarak da uygulanmıştır. Osmanlı toplumunda tarikatların zikir ritüelleri ve bu ritüellerde kullanılan müzik aletleri ve yapılan hareketler müzikle terapinin toplumla iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır [Sema, semah, devrân, devr-i veledî vb.].

Bu raks ve musiki zikirlerinde kullanılan sabâ, rast, hicaz ve uşşâk gibi makamlar toplumsal ve genel bir psikolojik tedavi unsuru olarak kabul edilebilir.

Anadolu'da kaleme alınan ilk tıp eserleri tercüme ve telif Edviye/devâlar başlıklı eserlerdir. Geredeli 1387/İshak bin Murad'ın Edviye-i Müfredesi, 1413/Hacı Paşa'nın Muntehâb-ı Şifâsı'ndan sonra yazılan eserler Germiyanlılara aittir.

Kütahyalı Evliya Çelebî, müzikle tedavi için şunları anlatmaktadır: Merhum ve mağfur Bayezid-i Veli, vakıfnamesinde, hastalara deva, dertlilere şifa, divanelerin ruhuna gıda ve defî sevda olmak üzere on adet hanende ve sazende gulam tahsis etmiştir ki, üçü hanende, biri neyzen, biri kemani, biri musikarcı, biri santuri, biri çengi,

biri ceng santuri, biri udi olup, haftada üç kere gelerek hastalara ve delilere musiki faslı icra ederler. Nicesi saz sesinden hoşlanır ve rahat eder. Musiki ilminde sabâ/kuvvet, Hüseyinî/rahatlık, nevâ/ferah, rast/sefâ, uşşâk/sevinç, ruhavî/sonsuzluk, çârgâh ve sûzinâk makamları onlara aittir. Bu makamlarda ruha gıda vardır.”

Müzikle tedavide ney öncelikli olmak üzere rebab, çeng, ud ve tambur eşiliğinde taksim ve fasıllar yapılmıştır.

Der Evsâf-ı Kütahiyye

Anadolu'nun en kadim şehirlerinden biridir Kütahya. Son yıllarda Üniversitemiz Arkeoloji Bölümü tarafından Seyitömer'de yapılan kazılar sonucu yaklaşık yedi bin yıllık bir geçmişe sahip olduğu ortaya konulmuştur bu tarih ve sanat kokan şehrin...

Şehrin bilinen en eski sahipleri Kutlar'dır. Yaklaşık dört bin yıl önce yani Friglerden iki bin yıl önce Karadeniz üzerinden Anadolu'ya giren Kut'lar şehri ele geçirmiş ve Kutium adını vermiş. Bugün şehrin adını Kut'lardan aldığı ve bu adın “Kutların şehri” manasında kullanıldığı anlaşılmıştır. –ium eki sahiplik eki anlamındadır ve Kutium, Kutlara ait demektir.

Şehrin adı sikkelerde ve bazı Avrupalı kaynaklarda Cotyaeum, Cotiaecion, Kotiaecion olarak yazılır ama şehir Türklerin eline geçtikten sonra Kütahiyye olarak kaynaklara geçmiş ve yaklaşık bin yıldır bu şehir Kütahiyye/Kütahya'dır. Selçuklu ve Osmanlı metinlerinde geçen Kütahiyye kelimesindeki –iyye eki de aitliktir ve isme Kütahlılara ait anlamı katmaktadır.

MÖ bin yılları civarında Friglerin eline geçen şehir, kutsal mağaraların yer aldığı Frig vadisini yaşam alanı olarak kullanmıştır. Aisopos/Ezop, masallarıyla bu coğrafyanın ilk yazarıdır. Kütahya, Eskişehir ve Afyon Frig vadisi alanları içerisinde yer alan Ana Tanrıça Anıtı, Ana Tanrıça Kybele/Kibebe adını günümüze taşımış, Kibebe adı Yunan mitolojisinde Artemis, Roma döneminde Diana, Arap Mitolojisinde Hübel putuna isim olarak devam etmiş ve günümüzde de Sibel'e dönüşmüştür.

Friglerden, Kimmerler, Lidyalılar ve Perslerden sonra Roma ve akabinde Bizans tarafından ele geçirilen Kütahya bu yıllarda Piskoposluk merkezlerinden biri oldu. Kütahya Kalesi tahmini beşinci yüzyılda yapıldı. Şehir, Kale'den Yellice dağının eteklerine doğru

genişledi. Kütahya'nın bu kuruluşu her ne kadar şehrin nefes almasını engellese de korunmaya uygundu. Kütahya Kalesi'nin ve şehrin bu yerleşimi her devirde stratejik önem taşımış ve kentin uzun süre Bizanslıların elinde kalmasını sağlamıştır.

Roma ve Bizans döneminde Aizona-Çavdarhisar yerleşimi, borsası, tapınağı, anfi tiyatrosu, hipodromu, şifa yurdu ve köprüleri ile başlı başına tetkik edilmeğe değer bir merkez olarak dikkat çekmektedir.

Kütahya'nın bir Türk-İslam şehri olması Selçuklular dönemindeydir. Selçuklu Emiri Porsuk Bey, 1074 yılı civarında şehri fetheder ama şehir birkaç yıl sonra yeniden Bizanslılar tarafından alınır. Karşılıklı birkaç defa el değiştiren şehir 1230 yılı civarında Anadolu Selçuklu Emirlerinden Hezâr Dinârî tarafından fethedilir. Hezâr Dinârî şehri fethettikten şehirde çeşitli imar faaliyetlerinde bulunmuş ve adıyla anılan Mescidi yaptırmıştır.

Şehrin asıl şiir, edebiyat, kültür ve sanat başkenti olma özelliği Germiyanogulları döneminde olmuştur. 1300 yılı civarında Alişiroğullarından I. Yakup Alişir tarafından kurulan Germiyan Beyliği'ne bağlanan şehir, 1429 yılına kadar süren Germiyan Beyliği döneminde bir sanat, kültür ve edebiyat merkezi olmuştur.

Bu dönemde bir hilal görünümünde gelişen Kütâhiyye Kumarı, Kırklar Deresi, Kundukviran, Sultanbağları ve İstiklal mahallesine kadar genişler. Germiyan yıllarında suları, bülbülleri, meyveleri ve yeşilliği ile halkın dilinden düşüremediği bağlar ve bahçeleri ve özellikle Aksu çayı ile beslenen Sultânbağları şehrin en önemli mesire yeri olur. Hıdırlık, Gökçimen, Deve Yatağı, Çamlıca gibi mahaller en güzel dinlenme ve eğlenme yerleri haline getirilir.

Bu yıllarda Kütahya'nın merkezi ve kalbi Yıldırım Beyazıt tarafından yaptırılan Ulu Cami'dir. Arguniyye Mevlevihanesi, Gökmedrese, Paşam Sultan, Bedesten, Kapanaltı, Samanpazarı, Balıklı, Küçük Hamam, Karagöz Camisi, Vacidiye Medresesi şehrin önemli mekânlarıdır (Güler, 2010).

Germiyanda Tıp Eğitimi

Germiyan medreselerinde ilimlerin ikiye ayrıldığı görülmektedir. Önceliğin beden ilmi de denilen -ilm-i ebdân [aklî ilm/tıp-fen], ikinci olarak nakli ilim de denilen -ilm-i edyân yani din ilmidir.[Hadis, tefsir, fıkıh, kelam, ahlâk] 17. asrın başından itibaren bu model tersine dönmüştür.

Germiyan medresesinde eğitim alan hekimlerin tıp eğitimini Acem coğrafyasında geliştirdikleri ve eğitimleri ahlat-ı erbaa üzerine aldıkları görülmektedir. Dört hılt/ usare/akışkan denilen bu yapı vücudun hastalıklardan korunması üzerine kuruluydu. Bugün tamamlayıcı/önleyici tıp denilen bu eğitimde kan, balgam, safra/öd ve sevda oluşan bu “dört hılt/halt”ın bir araya gelmesi hastalık sebebi olarak kabul görmekteydi. Bu dört sıvının bazı özellikleri şöyledir:

Kan, havayla ilgilidir. Sıcak ve sulu/rutubetli özellikler taşır. Yanına soğuk ve kuru gelmelidir. Ana merkezi karaciğerdir. Rengi kıızıdır.

Balgam, suyla ilgilidir. Rutubetli ve soğuk özellikler taşır. Yanına sıcak ve kuru gelmelidir. Ana merkezi akciğerdir. Rengi Ak/beyazdır.

Safra, ateşle ilgilidir. Sıcak ve kuru özellik taşır. Yanına soğuk ve rutubet gelmelidir. Merkezi safra kesesidir. Rengi sarıdır.

Sevda, toprakla ilgilidir. Soğuk ve kuru özellikler taşır Yanına sıcak ve rutubet gelmelidir. Merkezi kalptir. Vesvese, melankoli, şeydalık gibi zihinsel ve ruhsal hastalıkların sebebidir. Rengi kara/siyahtır. Sevdâ nabız hareketleriyle anlaşılması ve nağme ve musikiyle tedavi edilmiştir. Müzikle terapide nabız kontrolü öne çıkmıştır.

Yiyecek ve içecekler bu hararet/sıcaklık, bürüdet/sogukluk, rutûbet/yaşlık ve yübüset/kuruluk ve sıcak/kuru, soğuk/kuru, sıcak/yaş ve soğuk/yaş özelliklerine göre değerlendirilmekte ve tedavide dikkate alınmaktaydı.

Germiyanlı Hekim Şairler ve Eserleri

Germiyan coğrafyasında Tıp tarihi 14.asırdan itibaren başlar. Medreselerde Arapça eserler yanında Türkçe tercüme ve telif eserler yoluyla eğitim verilmeye başlanan bu yüzyılda Tıp alanında da tercüme ve telif eserler verilmeye başlanmıştır. Germiyan coğrafyasında yazılan ilk telif eser Ahmedî'nin Tervihü'l-Ervâh'ıdır.

Tervîhu'l-Ervâh tıp konusunda yazılmış bir mesnevidir. Emîr Süleyman adına 1403-1410 yılları arasında kaleme alınmış, daha sonra bazı ilâvelerle birlikte Çelebî Mehmed'e sunulmuştur. Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Aruzun “mefâîlün mefâîlün feûlün” kalıbı ile yazılan bu eserin fazla nüshası yoktur (Özer, 1995).

Hekim Ahmedî'nin Tervihü'l-Ervâh adlı eseri 14. asrın en önemli tıp kitabıdır. 10.100 beyit civarındadır. Ahmedî'nin yaşadığı bu dönemlerde Darü'ş-şifâ ve Bîmarhânelerde tıp önemliydi. Cünûn denilen hastalar su ve müzikle sakinleştirilirdi. Divan şiirinde zincir, saça bağlanmak zincire vurulmak ve sakinleşmek olarak kullanılmıştır.

Tervihü'l-Ervâh'a göre insanın vücudunda meydana gelen his/duygu tıkanması, psikososyal yapısına tesir eder. Sıkıntı, sinir ve hayâl durumunda hoşâ giden güzel seslerin dinlenilmesinden bahseder.

Ahmedî, mâlihûlyâ dediği melankoli/kuruntu hastalığına hılt-ı sevdâ'nın sebep olduğunu belirtir;

Bu rencûrun adı mâlihûlyâdur
Diyeyüm kim ne nesne añâ devâdur

Sebeb oldur ana kim hılt- sevdâ
Dimâg içinde mahsûs ola peydâ

Yâ sevdâ kim tola anunıla kamu ten
Yâ anda kim merâk oldur mu'ayyen

Dimâg u tende olsa hılt u sevdâ
Sevâd-ı levnile olur renc peydâ

Benefşe levz-i şîrin kar yağı
İder tagrîk idicek ter dimâgı- (Özer, 1995: 185a 4930-4936)

Şurub ve şerbetlerin gam tasa giderdiğinden bahseder.

Sürûr u bast nefis u takvîyet hem
Zevâl-i nucl u fikr u fâsid u gam
İder hem def' mâlihulyâyı
Virûr hem zihne kuvvetle safâyı (Özer, 1995: 68a-1755-56)

Germiyan'ın ikinci hekimi olan Ahmed-i Dâ'î'nin Tercüme-i Tıbb-ı Nebevî adlı eseri, Timurtaş Paşaoğlu Umur Bey'in isteği

üzerine, Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin Tıbb-ı Nebevî adlı eserinin Ahmed b. Yûsuf et-Tifâşî tarafından yapılan muhtasarının tercümesidir. Dâî bu eserde baba ve dede adını açıkça vermektedir. Şimdiye kadar tesbit edilen dört nüshasından biri İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Kütüphanesi'ndedir.

Dâ'î'ye göre ateşi yükselen hasta sirke sürülerek tedavi edilirdi. Nazarla derd ü gama düşen sayruya hamâyil/muska takılırdı.

Çörek bendir. Sevgili benin etrafında döner durur çünkü çörek hastaya kudret ve güç katar. Sürme/kuhl çölde güneşi gölgeler, göz iltihabını iyileştirir yaraları tedavi eder ve baş ağrısını giderir.

Osman Gazi, Orhan Gazi, Murat Hudavendigar ve Yıldırım zamanlarında Osmanlı şiiri ve şâiri işitilmiş duyulmuş değildi. Kaba saba Varsağı ve Türkmanî Türküler şöhretliydi. Germiyan bu şâirlerin koruyucusu oldu.

Şeyhî yani Hekîm Sinan Germiyan'ın üçüncü önemli hekimidir. Şeyhî, Latifi'ye göre "bir tabib-i İsa-dem"dir. Çelebi Mehmet'in akli/asabi hastalığını tedavi etmiştir ki olay kaynaklarda şöyle anlatılır:

Neşri tarihinde Çelebi Mehmet kardeşleri ile mücadeleden henüz yeni çıkmıştı ki daha önce anlaştığı Karamanoğlu Mehmet bey isyan ederek birçok yeri ele geçirmişti. 1416 yılında Karamana sefer esnasında Ankara'ya indiği vakit, pek ince olan sağlığı ve safalarla pırıldayan güzel yüzü bozulup solmaya, davranışlarında tökezlemeye, gül renkli yanakları sararmaya başlamış, Karamanlının işlediklerinden duyduğu üzüntü ve kederle hastalanarak gündün güne kötüleştirmişti. Melankoli/depresyon denilen irsi bir hastalığa yakalanmıştı.

Çevresindeki görevliler, yakınları olan hekimler ustalıkla ne kadar ilaç yaptılarsa da onda ne bir düzelme, ne de iyileşme görüldü. Gittikçe hastalığı şiddetlendi, günler böylece geçmeye devam etti.

Uyanık ve bilgili hekimler çabalarının bir sonuç vermemesinden hayrette kaldıklarını söyledikleri zaman, devlet erkânından temiz yürekli bir bey, Çelebi Sultanın katına çıkarak Germiyanoglu'nun Hekim Sinan adında, edebiyat, sanat meraklıları arasında ise Şeyhî adıyla tanınmış, bilgili bir hekimi olduğunu, hikmette eflatun-İ sani olduğunu, yaptığı ilaçların şifa getirdiğini, İsayı andıran nefesiyle hastaları iyileştirdiğini söyledi.

Onun getirtilmesinin sıhhat ve sağlık bulmak için gerekli olduğunu da sözlerine ekleyerek padişahın gönlünü eldi. Beye önerisini kabul ettirince Germiyanolu'na gereği için emir verirdi. Mevlana şeyh padişahın katına çağrıldı. Yakup elebi de emre uyarak adı geçeni Sultanın otağına gönderdi. İsa gücündeki hekim, şifalar getiren ayakları ile Sultanın yıldızlar ile süslü haremine geldi ve gerekli saygıyı göstererek mutlu Sultanın yanına girdi. Devleti kucaklayan kolunu alıp nabzını anlamaya çalışarak ne kadar uyuduğunu, uykusuzluklarını, günü nasıl geçirdiğini sordu. İdrarını incelemiş, dilini muayene ederek görmüştü.

Böylece sebep ve görüntüleri inceleyerek hastalığı ve kaynakların ne idğn bildi. "Senin hastalığın devası sevinmektir. Başka ilaç kullanma" dedi. Sıkıntılıların vehimden ve birbiri üzerine yığılmasından doğan çarpıntı ve kargaşanın uzayıp bitmemesinden meydana gelen yürek daralması görüntülerini bir bir gözleyerek için sonunda dua ağzını açıp, övgü tanelerini saçtı. İyileşmesi için üzüntüsünü giderecek bir zafere, düşmanın yenildiğine dair bir mjdeye ihtiyaç olduğunu söyledi.

Düşmanları tepeleyen vezirler, İsa nefesli hekimin sözlerini dinleyince Anadolu Beylerbeyi olan Bâyezîd Paşa'yı Karamanoğlu'nun üzerine gönderdiler. O da bir hile ve oyunla Karamanoğlu'nu kandırdı ve baskın düzenledi ve hepsini teslim olmaya zorladı ve bu arada başbuğları olan Karamanoğlu Mehmet Bey ile oğlu Mustafa Bey'i de tutsak aldı. Karamanoğlu bu hileyi paşaya sorunca paşa, erlik on, dokuzu hile diye cevapladı.

Bu sevinçli haber, vekar sahibi Sultanın nurlarla aydınlanan otağına ulaştığı zaman, ondaki ruh bunalım ve düşüncesindeki kargaşa da bir anda ortadan kalkmış, üzüntülerin boğuntusundan kurtularak esenliğin kıyısına çıkmıştı. Yüzün ađ olsun Bâyezîd dedi. Karamanoğlu, elebi'nin huzuruna çıkarıldı. İyileşmesi sebebiyle Karamanoğlu'nu azarladı ve yeniden anlaşma yaptı.

Böylece hikmet sahibi, bilgili ve akıllı hekimin teşhisini ğerek, tedavi metodunun başarısını beğenerek ona nice ihsan ve ikramlarda bulunmuş, son dileği olan yurduna dönme isteğini de yerine getirmişti. Padişah, şeyhi'ye mkfat olarak Tokuzlar adındaki köyün tımarını bağışlar.

şeyhi hastalıkların gam ve gussa yemekten kaynaklandığını, aslında insanın gam değil gamın insanı yediğini şu beyitlerinde de ifade etmiştir:

Gamun kim yükünü görmedi yir

Yimez Âdem gamı gam âdemi yir

Şeyhî, Akâkîr veya Attar/kokulu bitkiler-İtır/[İtrî] denilen birki ve bitki kökü üzerine kurulu eczacılık ilminin de öncülerindendir. Saydalî, saydalânâ denilen eczacıların kaynak eserlerin başında Ebu Nasr'ın Minhâcû'l-Dükkân adlı eseri gelir ki Şeyhî de bu eserden faydalanmıştır.

Nigâr kim bize derdi devâ yerine geçer

Cefâ ne denli kılar sa vefâ yerine geçer

Çelebî, Şeyhî'ye sekiz yüz akçelik Tokuzlu karyesini tımar-ı has verir. Şeyhî, Tımar ararken Bîmar oldum der. Cername/Hiredname/Harname adlı eseri yazar.

II. Yakup vakfiyelerinden birini de Şeyhî kaleme almıştır. Vakfiyye yazıldıktan sonra sağ kenarında yer alan şahitlerin dokuzuncusu şöyle yazılmıştır. “Ben de bunu şahitleri arasındayım. Bunu Seyyid Hakim oğlu Ahmet oğlu Şeyhî diye meşhur Yusuf yazdı.

Hekim Sinan'ın tıp eseri Nazm-ı Tabâyi'dir. [Tabiat/yaratılışların dizisi-özelliklerin sıralanması] eser mukaddimeden sonra dokuz baba ayrılmıştır. Eserin diğer adı Kenzü'l-Menafi' fî Ahvâli Emzice ve't-Tabâyi' “Mizac ve tabiatların halleri hakkında Faydalı Hazîne” dir. Eser Şeyhî'nindir.

İbâdullâh içinde 'abd-i ahkar
Ki ya'ni Şeyhî-i dâ'î-i kemter

Sultan II. Murad'a sunmuştur:

Civânmerd ü 'atâ-bahş u suhandân
Şehenşâh-ı cihân Sultân Murâd Hân

Şeyhî'nin ilme bakışı Hz. Peygamber'in hadisinden örnekle açıklanabilir:

Dedi 'ilmile ol “el-ilm ü ilmân”

Beden ilmidür evvel sümme edyân

Şeyhî eserinde şu on bir ana başlık altında yiyecek içecek ve giyecekleri incelemiş ve tamamlayıcı tıp adına önerilerde bulunmuştur:

İçecekler: 25 çeşittir.

Ab-1 çeşme/çeşme suyu, Ab-1 bârân/yağmur suyu, Buzlu su, Kar, Mar-1 har/sıcak su, Bîd-i Mişk-Arak-1 Sorgun-/Sorkun söğüdü rakısı, Arak-1 Kasnî, Kasnî rakısı-Çavuş otunun bir çeşidi, Arak-1 Gavzebân/ Sığır dili rakısı, Hurma Şarâbı, Tatlu Enâr/Nar Şarâbı, Ekşi Enâr/Nar Şarâbı, Tatlu elma şarabı, Ekşi elma şarabı, Amrûd/Armut şarabı, Ayva şarabı, Turunc Şarabı, Limon şarabı, Bal Şerbeti, Şarab-1 Nilüfer-Nilüfer şarabı, Sirkencübîn/Sirkeli bal şerbeti, Gülbeşeker/Gül reçeli, Gül-âb-gül suyu, Sirke, Koruk suyu/Ham üzüm suyu, Kıymız/kısrak sütü, (Buradaki şarap şerbet anlamındadır.)

Faydalı yağlar: 4 çeşittir.

Koz yağı/Ceviz yağı, Badem yağı, Dühn-i semsem/susam yağı, Zeyt yağı/ zeytinyağı,

Ekmekler: 4 çeşittir.

Pogaça etmeği/Poğaç ekmeği, Kak/peksimet, Pirinç etmeği/pirinç ekmeği, senbûse/yağlı börek-baklava/samsa

Et çeşitleri: 33'tür.

Koyun eti, Keçi eti, Sığır eti, At eti, Buzağı eti, Deve eti, Ahû/ceylân eti, Tavşan eti, Gûr-i biyâbân/yaban eşeği eti, Kuru et, Biryân/kızartma kebab, Kebâb, Koyun başı/ koyun kellesi, Koyun beyni, İç ve kuyruk yağı, Koyun paçası, Koyun gözi, Dalak, Biryân-ı mürgân/kuş kebabı, Besleme kuş eti, Tavuk eti, Horos/horoz eti, Serçe eti, Ördek ve Kaz, Keklik ve Durac/turaç eti, Süglün/sülün ve Çil eti, Turna eti, Büyük balık eti, Hurda/ufak balık eti, Tuzlu balık,

Yemekler ve çorbalar: 9 çeşittir.

herîse/keşkek, somak/sumak, koruk aşısı/çorbası, bozca aşısı/çorbası, nohud suyu/çorbası, havuç kalyesi/kızartması, bâdincân/patlıcan kalyesi/kızartması, börek tutmaç aşısı/ çorbası, sütlü pirinç,

Meyveler: 20 çeşittir.

Taze incir, Kuru incir, Engur/üzüm, Tatlu enâr/nar, Ekşi enâr/nar, Tatlu elma, Sîb-i ekşi/ekşi elma, Taze hurma, Amrûd/armut, Şeftâlû/şeftali, Sefercel/ayva, Narenc/portakal, Limon, Zerdâlû/zerdali-

sarı erik, Ak/beyaz dut, Siyah dut, Kavun, Karpuz, Turunc u şahtiyâr/mandalina?

Sebzeler ve kuru tohumlular: 32 çeşittir.

Kabak, Havuç, Şalgam, Çükündür/pancar-kocabaş, Turp, Lahna/lahana-kelem, Bâdinân/patlıcan, Sarımsak, Soğan, Marul, Kerefs/kereviz, Kâsnî/çadır uşağı bitkisi, şeytan tersi bitkisi?, Isfanah/ıspanak, Turak/durak otı, Tarhûn/yavşan otu türü, Na'na'Nane, Cevz-i Hindî/Hindistan cevizi, Fıstık, İğde, Bâdem, Cevz-i Rumî/Rum cevizi, Ünnâb/Çiğde, Pırasa, Mevîz/kuru üzüm, Pirinç, Nohûd, Burçak, Buğday, Mercimek, Bakla, Böğrülcce,

Tatlı ve süt ürünleri: 14 çeşittir.

Bal, Şeker ü Kand, Şeker ve donmuş taş şeker, Nebât/nabat şekeri, Bal helvâsı, Helvâ-yı şekker, Bekmez helvası, Pâlûde/paluze/pelte, Katâ'if/kadayıf, Rişte/erişte, Tâze penîr/peynir, Kuru peynir, Süzme yogurt, Ekşi yogurt,

Kokular: 9 çeşittir.

Berrî benefşe kohusu/dağ menekşesi kokusu, Nergis kokusu, Kırmızı gül kokusu, Süsen/iris-zambak kokusu, Sandal/tütsü kokusu, Bû-yı 'öd/öd-ud kokusu, Bû-yı kâfûr, Kâfur kokusu, Bû-yı misk kokusu, Bû-yı 'anber/amber kokusu,

Mevsimler: 5 çeşittir.

havâ-yı hammâm/hamam havası, havâ-yı fasl-ı bahâr/ilk bahar havası, havâ-yı fasl-ı yaz/yaz havası, havâ-yı fasl-ı harîf/güz-sonbahar havası, havâ-yı fasl-ı şitâ/kış havası,

Giyecekler: Sekiz çeşittir.

İbrişim câmesi/kalın ipek elbise, Bez kaftân, Keten câmesi/keten elbise, İpek câme/ ipek elbise, Serâser câme/altın ve gümüş alaşımli ipek elbise, Samûr kürk, Kakum ve sincâb kürk,

Şeyhi "Sözüm, bilim denizinde bir damladır ve şiiirim hikmet denizinin kelâmıdır, şahların kulağına küpe olsun" diyerek eserini tamamlar:

SONUÇ

Sözlü ve yazılı kaynakların tümünde müzik ve sağlık ilgisi hep göz önüne serilmiş ve bazı hastalıkların tedavisinde müzikten faydalanılmıştır.

İnançlarımızın hemen hepsinde müzik eşliğinde inanmalar olduğu görülmektedir. Osmanlıdan önce bu topraklarda önemli bir beylik kuran Germiyanlılar şiir dışında tıpla da ilgilenmiş ve ilk hekim şairler Kütahya medreselerinde yetişmiştir.

Kütahya'nın Hekim şairlerinden Ahmedi/Tervihü'l-Ervah, Ahmed-i Dai/Tıbb-i Nebevi Tercümesi ve Şeyhi/Nazmü't-Tabayi adlı eserleriyle Anadolu Tıp ilminin öncüleri olmuşlardır.

Her üç hekim de eserlerinde hastalıklardan önce yiyecekler üzerinde durmuş, hastalıklara ve tedavilere daha sonra yer vermişlerdir.

Üç hekim eserinde de müzikle tedavi konusuna çok az yer verilmiş, müzikle ilgili unsurlara gam kader tasa melankoli gibi sevda/kanla ilgili bölümlerde yer vermişlerdir.

KAYNAKÇA

- Ak, A. Ş. (2006). Avrupa ve Türk İslam Medeniyetinde Müzikle Tedavi, Tarihi Gelişimi ve Uygulamaları, Ötüken Yayıncılık, İstanbul.
- Giray, H. S. (2008). Çağlar Boyu Müzikle Tedavi ve Uygulandığı Hastalıklar, Basılmamış YLS Tezi, Kocaeli.
- Güler, K. (2010). Kütahya Şairleri I, Kütahya.
- Günhan, A. (2011). Şeyhî'nin Kenzü'l Menâfi Tıp Risâlesi, Kütahya.
- Kaçalin, M.S.(2005). Nazmu't-Tabâyî, Özelliklerin Sıralanması, Osmanlı Araştırmaları XXVI, İstanbul.
- Karahan, S. (2006). Tarihsel Süreç İçerisinde Türklerde Müzikle Terapi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Or, G. (2002). Eski Türklerde Müzik İle Tedavi. Türkler. Cilt 3. Ankara.
- Özer, O. (1995). Ahmedî Tervihü'l Ervâh, Giriş-İnceleme-Metin, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- Yücel, H. A. (1937). Nazmu't-Tabâyî', İstanbul.